

7.

HET SOEVEREINE VOLK

DE PVV EN DE ONAFHANKELIJKHEID VAN DE RECHTERLIJKE MACHT

Gerrit Voerman en Oscar Mazzoleni

Inleiding

Er bestaan aanzienlijke spanningen tussen aan de ene kant radicaal-rechtse populistische partijen en hun leiders en aan de andere kant de rechterlijke macht. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de heftige wijze waarop de Amerikaanse president Donald Trump in 2017 reageerde toen enkele rechtbanken zijn decreet om de toelating van moslims tot de Verenigde Staten te beperken, tijdelijk opschortten.¹ Ook Marine Le Pen, leider van het Front National (sinds 2018 Rassemblement National geheten), had moeite met de autonomie van de rechterlijke macht. Zo liet zij eveneens in 2017 tijdens de campagne voor de Franse presidentsverkiezingen weten: ‘De rechtsstaat is het tegendeel van de heerschappij van rechters... Rechters zijn er om de wet toe te passen: niet om het recht uit te vinden, niet om de wil van het volk te dwarsbomen, niet om op de stoel van de wetgever te gaan zitten.’² Deze voorbeelden laten een botsing zien tussen democratische waarden enerzijds en ‘de wil van het volk’ anderzijds.³ Populistische partijen hebben de neiging om de ‘wetten van het volk’ en ‘de rechtsstaat’ tegenover elkaar te plaatsen, waarbij zij directe democratie en een rol voor gewone burgers in het recht benadrukken, terwijl zij tegelijkertijd het recht van vrijheid van meningsuiting opeisen wanneer hen racistische uitspraken ten laste worden gelegd.

Hoewel de gevolgen van het populisme voor de democratische rechtsstaat uiterst relevant zijn, is er tot nu toe door wetenschappers weinig aandacht besteed aan de populistische opvattingen over de

rechterlijke macht. Politicologen gaan nauwelijks in op de manier waarop populisten rechters en rechtbanken beschouwen – en op de korrel nemen. Ook vanuit theoretisch perspectief kan worden gesteld dat de relatie tussen populisme en de rechterlijke macht tot op zekere hoogte een *black box* is. De rol van populistische partijen in Oost-Europese landen, waar in de afgelopen tijd in met name Hongarije en Polen liberale constitutionele principes zijn uitgehold, heeft meer aandacht gekregen, mede als gevolg van het optreden van de Europese Commissie.⁴ West-Europese populistische partijen huldigen echter evenzeer opvattingen die de rechtsstaat kunnen aantasten.

In deze bijdrage wordt nagegaan in welk ‘frame’ de Partij voor de Vrijheid (pvv) de rechterlijke macht en zijn vertegenwoordigers – de rechters – sinds haar oprichting in 2006 heeft geplaatst. Het accent ligt daarbij op de voorstellen van de partij van Geert Wilders die van invloed zijn op de formele, onafhankelijke positie van de rechters en de reikwijdte van hun oordelen. Andere aspecten van de opvattingen van de pvv ten aanzien van de rechtsstaat, zoals godsdienstvrijheid of de rechten van minderheden als bijvoorbeeld moslims, blijven hier buiten beschouwing. Ook wordt hier niet systematisch nagegaan in welke mate de plannen van de pvv door andere partijen worden gedeeld; duidelijk is wel dat de meeste van haar voorstellen om de autonomie van de rechter in te perken in de Nederlandse politiek weinig weerklank vinden. Hetzelfde geldt voor het opzeggen van internationale verdragen.

Hierna zullen eerst de tot nu toe gangbare theoretische perspectieven worden geschetst op de verhouding tussen het populisme en de rechterlijke macht, waarna wij vervolgens onze benadering preciseren. De concrete opstelling van de pvv ten opzichte van de rechters en de ‘derde macht’ komt daarna aan de orde aan de hand van een analyse van de verkiezingsprogramma’s en andere documenten van de partij en de debatbijdragen van haar vertegenwoordigers in de Eerste en Tweede Kamer. In de conclusie worden de theoretische benadering en de empirische uitkomsten bij elkaar gebracht.

Spanning tussen populisme en constitutionalisme

Een cruciaal kenmerk van het populisme is dat het zich al dan niet expliciet afzet tegen ‘vijanden van het volk’, waarbij het zich meestal

richt tegen immigranten en de politieke elite. Wetenschappers zien andere doelwitten van populistten, zoals intellectuelen en journalisten, nogal eens over het hoofd. Hetzelfde geldt doorgaans ook voor rechters, alhoewel sommige staatsrechtgeleerden de populistische visie op rechters en de hooggerechtshoven onder de loep hebben genomen.⁵ Samen met een aantal politicologen komen zij tot de conclusie dat de (liberale) constitutionele orde in toenemende mate een belangrijk mikpunt wordt in de strategie van de rechts-populistische partijen.⁶

Politicologen interpreteren de ambivalente relatie tussen populisme en constitutionalisme (dat kan worden omschreven als ‘het geheel van staatsrechtelijke arrangementen dat erop gericht is om de rechten en vrijheden van de burgers tegenover de staat te waarborgen⁷) vaak op verschillende wijze. De Nederlandse politicoloog Cas Mudde meent dat ‘while populists-in-opposition cling to the constitutional protection of their minority rights, they reject those of other minorities on the basis of the democratic argument of majority rule.’⁸ Deze visie kan als opportunistisch worden gekarakteriseerd, in de zin dat de standpunten van populistten afhangen van de omstandigheden en de daaruit voortvloeiende voor- of nadelen. De Chileense politicoloog Cristóbal Rovira Kaltwasser redeneert in dezelfde geest, als hij de verscheidenheid van constitutionele opvattingen binnen het populisme benadrukt:

(...) some populists tend to invoke the constituent power to change the constitution, others present themselves as guardians of the present constitution and develop a very specific interpretation of this. To a great extent, these differences can be explained by the degree to which the existing constitutional order reduces the room of manoeuvre of populist forces.⁹

Populisten zijn ook geneigd rechters als vertegenwoordigers van de rechterlijke macht – en meer in het algemeen van de rechtsorde – op dezelfde opportunistische manier te beschouwen: ‘their position towards constitutional judges is purely opportunistic. Depending upon the usefulness of their ruling, a judge is branded as one of “the people” or a member of “the elite”’.¹⁰ Deze opportunistische benadering

is nuttig, omdat zij scherp de ambivalentie en diversiteit van de populistische strategieën in beeld brengt die partijen en hun leiders ten aanzien van de ‘derde macht’ volgen. Dit perspectief kent echter ook beperkingen: het maakt het vooral moeilijk om populistische opvattingen over constitutionalisme en rechterlijke macht te verbinden met bepaalde intrinsieke kenmerken van de populistische ideologie.

Enkele onderzoekers interpreteren de gespannen verhouding tussen populisme en de rechtsstaat op een andere wijze. Hoewel hun begrippenkaders uiteenlopen, identificeren de politieke wetenschappers Jan-Werner Müller en Paul Blokker een ‘constitutioneel populisme’, dat als tegenhanger van het liberale constitutionalisme kan worden beschouwd.¹¹ Zij betogen dat het populisme in de eerste plaats gekenmerkt wordt door het idee van volkssoevereiniteit, en dat de liberale rechtsorde onvoldoende macht voor en invloed van het volk waarborgt. Vanuit een alternatieve constitutionalistische benadering stellen met name radicaal-rechtse populistten de liberale en pluralistische rechtsorde ter discussie. Zijn populistten eenmaal aan de macht, dan zijn zij – vooral in Zuid-Amerika, en tegenwoordig ook in Noord-Amerika en in Oost-Europa – geneigd om de liberale en constitutionele regels in te perken.¹² Maken zij echter deel uit van de oppositie, dan bepleiten zij vaak de vergroting van de noodzakelijk geachte, directe zeggenschap van het volk – met andere woorden: de versterking van diens soevereiniteit.¹³ Deze tweede interpretatie heeft als voordeel dat zij de mogelijkheid opent rechterlijke macht en populisme theoretisch en inhoudelijk met elkaar te verbinden, de relevantie van het begrip soevereiniteit te benadrukken en te wijzen op de rol van populistische partijen in democratische regimes.

Om de populistische opvattingen over de rechterlijke macht te analyseren, is het eerst nodig aan te geven wat onder populisme wordt verstaan. De definitie van Mudde (volgens welke populistten een appel doen op het zuivere volk en zich richten tegen de egoïstische elite) is in de politicologie wijdverbreid, maar zij is ook omstreden.¹⁴ Zo is het de vraag of deze ‘minimale’ definitie tot een groter en beter begrip leidt van de complexiteit van populistische boodschappen en stijlen in uiteenlopende contexten.¹⁵ Het is wellicht mogelijk

deze complexiteit van het populisme beter te doorgronden door de benadering van de wetenschappers Paul Taggart, Yves Mény, Yves Surel, Margaret Canovan en Ernesto Laclau op dit terrein te combineren.

Om te beginnen beschouwen de Franse politicologen Mény en Surel populisme als een discours met drie fundamentele componenten. De eerste is het 'volk', dat in hun zienswijze de 'basis van de gemeenschap' vormt. Het tweede onderdeel is dat het volk 'is beroofd van zijn rechtmatige primaat'. Het derde bestanddeel betreft het geloof dat dit primaat – of preciezer gezegd: deze soevereiniteit – 'zijn juiste plaats terug moet krijgen en dat een regeneratie van de gemeenschap nodig is'.¹⁶ Het ander belangrijk punt in de hier voorgestelde bredere benadering is dat dit drieluik van Mény en Surel niet altijd in een eenduidige vorm zichtbaar wordt. Volgens de Engelse politicoloog Taggart is het populisme intrinsiek flexibel en kameleonachtig; het past zich in hoge mate aan de omstandigheden aan. Dit betekent dat populistische partijen te maken hebben met contextueel bepaalde beperkingen en mogelijkheden die van invloed zijn op hun strategieën.¹⁷ Ten slotte onderstreept de Argentijnse politicus Laclau dat het 'volk' een 'empty signifier' is die in de populistische logica, al naar gelang de context, uiteenlopende betekenissen kan aannemen.¹⁸ Met andere woorden: het frame van Mény en Surel kan verschillende betekenissen inhouden en verschillende problemen betreffen. In het geval van de radicaal-rechtse populistische partijen is immigratie een van de voornaamste thema's, die zij beschouwen als een bedreiging voor de ware gemeenschap, die dan 'nativistisch' is gedefinieerd – wat wil zeggen dat alleen zij die in de gemeenschap geboren zijn, ertoe behoren.¹⁹ Immigratie dient daarom ingedamd of verboden te worden.

Een ander vraagstuk in dit verband is de rechterlijke macht. De populistische kritiek op de rechters is onderdeel van het populistische frame waarin de tegenstelling tussen volk en elite centraal staat. De vooronderstelling dat het volk het fundament van de gemeenschap vormt, impliceert dat de zienswijze van het volk 'altijd juist' is, dat zijn macht 'volledig' en 'absoluut' zou moeten zijn, en dús dat het volk altijd de 'ultieme gezaghebbende' interpretatie van het algemeen belang biedt en dus waarachtig kan oordelen over maatschappelijk gedrag.²⁰ De mensen die het volk vormen, worden niet alleen beschouwd als

leden van de politieke gemeenschap en als kiezers, maar ook als de eigenlijke rechters.²¹ 'Een volk dat kan stemmen, kan ook rechtspreken', zo is wel opgemerkt.²² In de populistische zienswijze verraden de rechterlijke macht en de benoemde hoogste rechters het gezonde verstand van het volk (althans: zo lang de populisten niet aan de macht zijn en zij de rechters benoemen). Rechters zouden zich vaak tegen de wil van het volk en zijn belangen opstellen, bijvoorbeeld door regels en sancties toe te passen die het nationale gezag ondermijnen, of door een te tolerante houding ten opzichte van afwijkend dan wel crimineel gedrag, inclusief een 'soft' standpunt ten aanzien van vermeende terroristische dreiging. Het populistische appel op verandering en herstel van de ware rechten van het volk kan gepaard gaan met de eis om de autonomie van rechters (als justitiële elite) in te perken: door de invoering van juryrechtspraak, door rechters niet meer te benoemen maar te laten verkiezen door het volk, of door de introductie van verplichte minimumstraffen. Ook het opzeggen van internationale verdragen staat vaak op de populistische verlanglijst, omdat hun toepassing door tribunalen de rechten en de macht van het volk zou aantasten.

In feite eisen populisten de suprematie van de politieke besluitvorming op ten opzichte van de derde macht. In de populistische oppositie tegen de rechterlijke macht worden drie aspecten zichtbaar van de macht van het volk (oftewel soevereïnisme). De eerste is volkssoevereïniteit als een vorm van hegemonie over de justitiële elite, omdat die vonnissen uitspreekt die niet met de volkswil overeenkomen. Dit overwicht is gebaseerd op de overtuiging dat 'het oordeel van de gewone man betrouwbaarder is dan dat van de hoogopgeleiden', die in de rechterlijke macht de dienst uitmaken.²³ Volkssoevereïniteit houdt verder ook vormen van directe democratie in – niet alleen om de macht van de 'slechte' politieke elite te beknotten, maar ook om nieuwe wetten in te voeren die de beoordelingsvrijheid van de rechters inperken bij het opleggen van straffen ten aanzien van crimineel gedrag, bijvoorbeeld van immigranten. Dit aspect is nauw verbonden met het zogeheten 'penal populism', dat vooronderstelt dat rechters criminelen bevoordelen 'at the expense of crime victims and the law-abiding public in general'.²⁴ 'Penaal populisme', in het Nederlands, acht het legitiem dat de stem van de burgers in het justitiële establishment sterk doorklinkt bij de wettelijke bestraffing

van criminele handelingen, met als gewenst gevolg *zero-tolerance* en strengere gevangenisstraffen. Dit spoort met het autoritaristische karakter van het radicaal-rechtse populisme, dat uitgaat van een natuurlijke orde die niet verstoord mag worden: wie dat wel doet verdient harde straf.²⁵

Het tweede aspect van populistisch soevereïnisme is de nationale soevereiniteit. In hun verzet tegen supranationale machtsvorming zien populistten doorgaans internationale justitiële organisaties als een gevaar voor de belangen en identiteit van de eigen bevolking. Terwijl de groeiende ‘politieke’ rol van de rechters van het Hof van Justitie van de Europese Unie en van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens van de Raad van Europa steeds meer omstreden raakt, verdedigen de radicaal-rechtse populistten de noodzaak van een ‘nationale justitie’.²⁶

De derde component van het populistische discours is politieke soevereiniteit. Daarin wordt de suprematie van de politiek en de politici over de rechterlijke macht geëist. Dit gaat gepaard met een min of meer expliciet verzet tegen de zogeheten juridisering van de politiek-bestuurlijke verhoudingen.²⁷ Hiermee wordt bedoeld op de toenemende rol van rechtbanken in het beleidsvormingsproces, zowel nationaal als internationaal.²⁸ Met deze component verbonden is de kritiek op rechters als tegenstanders van populistische politici, die als gevolg daarvan slachtoffers van de rechterlijke macht zouden worden. Als een ‘herschepende’ correctie pleiten radicaal-rechtse populistische partijen voor een rechterlijke macht die de vrijheid van meningsuiting zo ruim mogelijk interpreteert en zich ‘neutraal’ of terughoudend opstelt ten opzichte van de politieke partijen – en in het bijzonder ten opzichte van de vertegenwoordigers van populistische partijen, die immers de wil van het volk representeren.

De Partij van de Vrijheid en de rechterlijke macht

Wilders en zijn PVV hebben van meet af aan uiterst kritisch gestaan tegenover de rechterlijke macht. Hun visie op de rechters past naadloos in het populistische frame: die worden beschouwd als onderdeel van de ‘élite van media, politiek en rechterlijke macht’.²⁹ De arrogantie

van sommigen zou ertoe leiden 'dat de gewone burger de rechterlijke macht steeds meer ziet als een club van boven ons gestelden in een ivoren toren die geen enkele vorm van kritiek duldt en onfeilbaar is'.³⁰ Ook zouden rechters aan 'wereldvreemdheid' lijden.³¹ Bovendien waren ze links. 'De twee meest uitgesproken multicultipartijen, D66 en GroenLinks, zijn veel populairder onder rechters dan onder het publiek', zo stelde Wilders' rechterhand Martin Bosma vast op basis van gegevens uit 2008.³² In het programma voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2010 sprak de pvv over 'D66'ers in toga'.³³ 'Dat het juristendom eenzijdig overhelde naar links kunnen we elke dag vaststellen', aldus het program van 2012.³⁴ De partij verheelde niet wat zij als remedie zag: 'De Partij voor de Vrijheid wil de vrijheid van rechters aan banden leggen'.³⁵ In antwoord op de kritiek dat zij de rechtsstaat ondermijnde, stelde de pvv dat juist de elite in dat opzicht de grootste bedreiging was, doordat zij de grenzen voor massa-immigratie opende en soevereiniteit van het nationale niveau naar de Europese Unie overdroeg.

De reductie van de autonomie van de rechterlijke macht wil de pvv door middel van drie – elkaar soms deels overlappende – strategieën bewerkstelligen, die als doel hebben de soevereiniteit van het volk, de natie en de politiek te bevorderen:

- Cruciaal is democratisering, waarmee de partij de invloed van het volk wil vergroten; niet alleen in de politiek-bestuurlijke processen, maar langs deze weg ook – en eveneens rechtstreeks – in de rechterlijke sfeer.
- Nationalisering dient in de optiek van de pvv de onafhankelijkheid van Nederland ten opzichte van internationale rechtsprekende instanties te herstellen.
- Politisering is enerzijds als reactie op (vermeende) juridisering erop gericht de politiek weer het primaat toe te kennen en is anderzijds een middel om de rechterlijke macht te diskwalificeren en maatschappelijke onvrede te mobiliseren.

In deze paragraaf wordt nagegaan hoe de pvv deze strategieën ten aanzien van de rechterlijke macht op nationaal en internationaal niveau vorm heeft gegeven.

Volkssoevereiniteit

De Nederlandse kiezer kan zijn stem uitbrengen op kandidaten voor het parlement en andere vertegenwoordigende organen, maar niet op andere overheidsbestuurders, zoals de minister-president of de burgemeester. Van meet af ijverde de pvv voor de directe verkiezing van deze functionarissen door de burgers. Daarnaast maakte de partij zich sterk voor bindende correctieve referenda en volksinitiatieven als middelen om de volkssoevereiniteit te herstellen.³⁶ Op deze wijze wilde zij 'de macht teruggeven aan de burger' en 'de dominantie van de linkse elites doorbreken' – een typisch populistische argumentatie. Toen de in 2014 aangenomen wet die raadgevende referenda mogelijk maakte na vier jaar en twee referenda door het derde kabinet-Rutte weer werd ingetrokken, sprak het Tweede Kamerlid Bosma van een zwarte dag. 'De elites worden tegenwoordig gedreven door een panische angst voor het volk, demofobie... Het volk denkt verkeerd, stemt verkeerd en moet dus zwijgen.'³⁷

De rechtstreekse invloed van de burger in het Nederlandse politieke bestel is nogal beperkt, maar in het justitiële domein is die geheel afwezig. De rechterlijke macht is onafhankelijk; rechters worden feitelijk door coöptatie en formeel voor het leven benoemd (maar gaan op zeventigjarige leeftijd met pensioen) en kunnen in beginsel niet afgezet worden.³⁸ Door het ontbreken van juryrechtspraak spelen burgers geen rol in het stelsel. Op verschillende manieren wil de pvv de handelingsruimte van de rechters inperken en de zeggenschap van het volk ten aanzien van de derde macht vergroten: door de invoering van minimumstraffen, de directe verkiezing van rechters en ten slotte juryrechtspraak. Hierdoor zouden de gerechtelijke vonnissen sterker de in de maatschappij levende opvattingen over de bestraffing van crimineel gedrag gaan weerpiegelen.

Het eerste instrument om de autonomie van de rechters te beknotten is de invoering van minimumstraffen voor bepaalde strafbare feiten, waardoor het voor rechters moeilijker, zo niet onmogelijk wordt om bij de strafbepaling eventuele verzachtende omstandigheden te betrekken. Al in haar eerste verkiezingsprogramma in 2006 pleitte de pvv hiervoor, als onderdeel van een 'keiharde aanpak' van 'crimineel

gedrag op straat en islamitisch terrorisme.³⁹ Ook wilde zij ‘na drie zware geweldsmisdrijven levenslange gevangenisstraf’, naar het voorbeeld van het Amerikaanse ‘three strikes, you’re out’.⁴⁰ In het program van 2010 verlangde de PVV hogere minimumstraffen en zwaardere maximumstraffen. Voor zware mishandeling bijvoorbeeld wilde de partij niet maximaal acht jaar gevangenisstraf, maar minstens twintig jaar. ‘Ook gaan we straffen stapelen’, zo stelde het program van 2012 voor; opgelegde straffen moesten achter elkaar worden uitgezeten.⁴¹ In 2006 pleitte de PVV voor minder taakstraffen, sinds 2010 wilde ze daar helemaal van af.⁴² ‘Nu besluiten D66’ers in toga nog graag tot taakstraffen, want anders kwetst dat de tere ziel van de misdadigers maar.’⁴³ Ook wenste de partij niet langer kwijtschelding van een deel van de gevangenisstraf bij goed gedrag.⁴⁴ TBS diende ook te verdwijnen.⁴⁵ Verder moest ook het type straf anders: soberder, geen verlof en dergelijke.⁴⁶

Niet alleen in haar verkiezingsprogramma’s, ook in de Tweede Kamer hamerde de PVV-fractie steeds op de invoering van minimumstraffen – zij diende enkele keren een initiatiefwet van die strekking in, overigens zonder resultaat. In 2007 toonde Raymond de Roon, die voordat hij Kamerlid werd advocaat-generaal in Amsterdam was, zich in het kader van de criminaliteitsbestrijding voorstander van ‘de bulldoeraanpak’: invoering van minimumstraffen voor zware misdadigers en voor alle recidivisten.⁴⁷ De minimumstraffen voor recidivisten die door het in 2010 aangetreden en door de PVV gedoogde eerste kabinet-Rutte werden aangekondigd, werden door Wilders warm onthaald. ‘Waar we al jaren om hebben gesmeekt, gaat nu eindelijk gebeuren. 85% van de Nederlanders vindt dat misdadigers te licht worden gestraft. Rechters kunnen straks bij recidive niet meer zelf gaan freewheelen met straffen’, zo stelde hij in het debat over de regeringsverklaring in de herfst van 2010.⁴⁸

Als gevolg van de val van dit kabinet, door toedoen van de PVV, kwam van dit plan weinig terecht.⁴⁹ De Kamerfractie bleef er echter op aandringen. ‘De minimumstraffen noem ik altijd wanneer de kans zich voordoet, dus nu ook’, aldus de voormalige advocaat Lilian Helder in november 2013, aangezien rechters ‘nog steeds de heropvoeding van de dader als prioriteit hebben’.⁵⁰ Ze kwam er regelmatig op terug.

Ik heb het al vaker gezegd en ik blijf het herhalen: mijn fractie is van mening dat er minimumstraffen moeten worden ingevoerd. Dan weet je namelijk zeker dat rechters gevolg zullen geven, omdat dit wettelijk nu eenmaal is vastgelegd, aan het gevoel in de maatschappij en in de politiek, in plaats van dat we maar moeten hopen dat rechters zich iets aan zullen trekken van verhoogde strafmaxima.⁵¹

Om aan de naïeve wereldvreemdheid van rechters een einde te maken waren minimumstraffen niet voldoende, maar was ook 'de democratisering van de rechterlijke macht' noodzakelijk, aldus het verkiezingsprogramma van 2010. 'Reken maar dat hun straffen dan een stuk meer in lijn zullen zijn met hoe de burgers er over denken.'⁵² Niet alleen rechters, maar ook officieren van justitie dienden te worden gekozen. 'Falen de leden van de zittende en staande magistratuur moeten weg. De pvv wil dat democratisch regelen.'⁵³ Al in zijn *Onafhankelijkheidsverklaring* van 2005 had Wilders ervoor gepleit de benoeming van rechters door rechtstreekse verkiezingen te vervangen.⁵⁴ Met deze hervorming zouden de vonnissen meer in overeenstemming geraken met de publieke opinie.

Als eerste stap moest volgens de pvv de benoeming van rechters voor het leven veranderd worden in een aanstelling voor een vaste periode van tien jaar.⁵⁵ Wilders zou zelf van vijf à zes jaar spreken. Na een evaluatie zouden zij dan voor herbenoeming in aanmerking kunnen komen. 'Niet valt in te zien waarom iedere werknemer een functionerings- en beoordelingsgesprek heeft en de heren en dames van de rechterlijke macht hiervan gevrijwaard zouden moeten zijn', zo schreven Wilders en Helder in 2011 in *NRC Handelsblad*. Zij beriepen zich hiervoor op jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM), waarmee de pvv grote moeite heeft (zie hierna). Het EHRM zou het niet noodzakelijk achten dat om onafhankelijk te zijn rechters voor het leven worden benoemd; wel zou een rechter door een regering niet zomaar of op oneigenlijke gronden mogen worden ontslagen.⁵⁶ Wat betreft de criteria die bij herbenoeming de doorslag dienden te geven, was Wilders glashelder: 'Kijk of ze zwaar hebben gestraft. Hebben ze alleen maar taakstraffen uitgedeeld, laat ze dan bij de sociale dienst gaan werken of bij het RIAGG. Hebben ze stevige straffen uitgedeeld, dan komen ze voor herbenoeming in aanmerking.'⁵⁷

Wilders en Helder erkenden overigens wel dat ‘de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht’ en de scheiding der machten voorwaarden voor een rechtsstaat waren. Helder nam later afstand van de suggestie van Wilders om ‘milde rechters’ te ontslaan: ze noemde dat een ‘fout standpunt... We leven in een democratische rechtstaat’.⁵⁸

Ten slotte heeft Wilders gepleit voor de invoering van juryrecht-spraak, waarin gewone mensen de plaats van professionele rechters innemen ‘zodat de stem van het volk ook in de rechtbank wordt gehoord’. Hij deed dat voor zover valt na te gaan slechts één keer, in zijn in 2005 gepubliceerde *Onafhankelijkheidsverklaring*, dus nog voordat de pvv werd opgericht.⁵⁹ In de verkiezingsprogramma’s van zijn partij is dit desideratum nooit opgenomen, en in de Eerste en Tweede Kamer is het nooit door de pvv-fractieleden naar voren gebracht.⁶⁰

Nationale soevereiniteit

De pvv trachtte niet alleen op nationaal niveau de autonomie en onafhankelijkheid van rechters in te perken, maar ook op Europees en internationaal niveau. De partij verzette zich tegen de juridisering van de politiek, waarbij de actieradius van de politieke besluitvorming in Den Haag wordt verkleind door toedoen van internationale rechters die de werking en toepassing van verdragen oprekken en daarmee voldongen feiten creëren. De Tweede Kamerleden van de pvv drukten hun aversie tegen de ‘interventionistische’ Europese rechters op vele manieren uit. ‘Die malle rechters in hun ivoren torens in Luxemburg of Straatsburg’ werden betiteld als ‘dwaas’, ‘slap’, ‘gevaarlijk’ en ‘maf’.⁶¹ Vooral het in Straatsburg gevestigde Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) moest het ontgelden. Dit Hof werd in 1959 opgericht en is een instelling van de Raad van Europa, dat toeziet op de naleving van het in 1950 overeengekomen Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM). Burgers die menen dat hun mensenrechten door een van de lidstaten zijn geschonden, kunnen bij het EHRM een klacht indienen. Het Hof doet vervolgens een definitieve uitspraak, waartegen dus geen hoger beroep meer mogelijk is en die bindend is voor de betreffende lidstaat.

In maart 2013 trok Helder van leer tegen ‘uitspraken van een bemoeizuchtig Hof voor de Rechten van de Mens, die nationale wetgeving doorkruisen’. In haar optiek was het niet mogelijk protagonist te zijn van dit Hof

(...) als je voorstander bent van een democratische rechtsstaat. In een democratische rechtsstaat bepaalt de democratisch gelegitimeerde wetgever primair wat recht is. Het Hof staat echter buiten controle van nationale parlementen en dwingt landen inmiddels om democratisch tot stand gekomen beleid op nationaal niveau te herzien.

Dat het EVRM vlak na de Tweede Wereldoorlog tot stand was gekomen kon zij wel begrijpen, in een tijd waarin er niet op kon worden vertrouwd dat de staten de mensenrechten zouden garanderen, maar na de oprichting van het Hof was het gaandeweg zijn rechtsmacht steeds ruimer gaan interpreteren. ‘Het Hof maakt van alles mensenrechten. Het Hof eigent zich jurisdictie toe tot in details’. Helder stelde voor dat Nederland uit het EVRM zou stappen, ‘want democratisch tot stand gekomen nationale regel- en wetgeving kun je zo niet om zeep helpen’.⁶² Een motie van die strekking die zij in 2012 indiende werd echter afgewezen, met alleen de stemmen van de PVV-fractie voor.

Opmerkelijk genoeg liet het Eerste Kamerlid Marcel de Graaff zich in diezelfde tijd genuanceerder over het EHRM uit. ‘De PVV hecht veel waarde aan de rechten van de mens en dus aan het verdrag en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, mits het Hof blijft binnen de kaders. Die liggen wat strakker dan de kaders waarbinnen het Hof zich nu beweegt. Daar zit de kern van het verschil in toonzetting tussen onze fracties van de Tweede en Eerste Kamer’. De Graaff wilde ‘dat een uitspraak van het Hof nooit fungeert als definitieve, juridisch bindende uitspraak als ware het een hof in vierde instantie... Het mag niet zo zijn dat het Hof zelf aan nationale rechters oplegt dat al haar uitspraken en overwegingen beschouwd moeten worden als een rechtsvordering, geldend recht en interpretatie van het EVRM. Hiermee gaat het Hof zijn grenzen te buiten’.⁶³ Een paar jaar later was ook De Roon tamelijk positief over het EVRM, ‘hoewel de PVV zoals bekend niet de grootste fan is van het Europees verdrag voor de

Rechten van de Mens'.⁶⁴ Hij stond welwillend tegenover maatregelen die de rechtspleging van het EHRM zouden verbeteren en stemde er zelfs mee in om ervaren rechters nog tot 70-jarige leeftijd en in sommige gevallen tot 74-jarige leeftijd als rechter van het Hof te laten aanblijven. Zijn positieve, constructieve toon, die ook Kamerleden van andere partijen opviel, betekende echter niet dat de PVV het Hof als een essentieel instrument binnen het internationaal recht zag, aldus De Roon: zijn partij distantieerde zich van het Verdrag en het Hof. 'Dat betekent niet dat wij afstand nemen van mensenrechten, natuurlijk niet. Wij vinden echter dat een en ander in Nederland bepaald moet worden'.⁶⁵

Toch klonk vanuit de PVV-fracties in beide Kamers de afkeer van het EHRM het luidst, vooral bij monde van Gidi Markuszower.

Er is veel mis met het EVRM en zo mogelijk nog veel meer met het EHRM, het college van bemoeizuchtige, niet democratisch gekozen of democratisch gecontroleerde rechters in Straatsburg... De rechters in Straatsburg hebben echter, zoals niet-democraten dat vaak doen, hun opdracht extreem opgerekt... Zoals een hongerige tijger zijn prooi verslindt, zo hebben de rechters van het EHRM wetten, zoals wij die hier in de Tweede Kamer op democratische wijze hebben gemaakt, buiten werking gesteld... De soevereiniteitsoverdracht naar het Hof in Straatsburg bedreigt juist onze democratie. In een democratische rechtsstaat bepaalt juist de democratisch gelegitimeerde wetgever primair wat recht is.⁶⁶

Niet alleen het EHRM moest het ontgelden, ook andere internationale rechtsprekende instellingen werden door de PVV op de korrel genomen, zoals het in 1952 (met een andere benaming) opgerichte Hof van Justitie van de Europese Unie. Het Hof is in Luxemburg gevestigd en ziet erop toe dat het Europees recht in alle lidstaten van de Europese Unie op identieke wijze wordt geïnterpreteerd en toegepast en dat de lidstaten zich aan de Europese wetgeving wetgeving houden. In essentie was de kritiek van de PVV op dit Hof hetzelfde als op het EHRM: 'soevereine Nederlandse wetgeving wijkt voor regels van ongekozen EU-technocraten, of die nu in de Europese Commissie huizen of in het

Europees Hof'.⁶⁷ In 2012 verzette het Eerste Kamerlid Tobias Reynaers zich tegen een uitspraak van het Hof van Justitie waarin het stellen door de Nederlandse staat van een nationaliteitsvereiste voor het notarisambt werd veroordeeld. 'Voor de pvv-fractie is het eens te meer een bevestiging dat Nederland in hoog tempo soevereiniteit inlevert, ook op terreinen waar een eigen, nationale koers alleszins voor de hand ligt'.⁶⁸

Bij internationale verdragen behorende tribunalen vonden evenmin genade bij de pvv. De Roon kantte zich tegen het (in 2017 voorlopig in werking getreden) Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA), het handelsverdrag tussen de Europese Unie en Canada. Hierin was een onafhankelijk arbitragesysteem opgenomen om geschillen met betrekking tot investeringen te beslechten.⁶⁹ 'Ook daarvan zegt de pvv: dat willen we helemaal niet, we willen niet nog meer onafhankelijke internationale rechters op wier benoeming we nauwelijks of geen enkele invloed hebben en die straks voor ons allerlei beslissingen gaan nemen'.⁷⁰ Hetzelfde gold voor het voorgestelde vrijhandelsverdrag tussen de Verenigde Staten en de EU, Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) geheten, dat een vergelijkbaar arbitragemechanisme kende. De pvv uitte in de Tweede Kamer haar zorgen over 'het effect dat de investeerdersclaimcultuur kan hebben op het democratische wetgevingsproces'.⁷¹

Van het Vluchtelingenverdrag wilde de pvv ook het liefst af. Het 'Verdrag betreffende de status van vluchtelingen', zoals de formele aanduiding luidt, is in 1951 opgesteld door de Verenigde Naties. Nederland sloot zich in 1956 erbij aan. Het bepaalt dat vluchtelingen niet mogen worden teruggestuurd naar het land van herkomst wanneer zij daar gevaar lopen. Het Tweede Kamerlid Sietse Fritsma diende in november 2013 een motie in om met onmiddellijke ingang het Vluchtelingenverdrag op te zeggen, omdat het Nederland zou dwingen 'om iedereen die dat wil, toegang te bieden tot de Nederlandse asielprocedure'.⁷² Deze motie kreeg alleen steun van de pvv-fractie. Het Vluchtelingenverdrag was uit de tijd, zo stelde hij later: 'We moeten van het Vluchtelingenverdrag af... Verdragen kunnen opgezegd worden en regels kunnen veranderd worden. Het is geen kwestie van niet kunnen, het is een kwestie van niet willen'.⁷³

Dat Nederland gebonden was aan internationale verdragen, zag de pvv dus zeker niet als een belemmering: verdragen konden gewoon worden opgezegd. Tijdens de behandeling van het wetsontwerp om bij terroristische misdrijven daders het Nederlanderschap te ontnemen merkte Markuszower in de Eerste Kamer op dat 'ons kabinet banger is voor de Europese rechters en voor de Europese verdragen dan voor de terroristen. Wat de pvv betreft zijn de Europese verdragen niet sacrosanct en geen hemelse stem'. Als Nederland door die verdragen in 'onze oorlog tegen terrorisme' beperkt wordt, dan moet het zich daaruit terugtrekken.⁷⁴

De bemoeienis van Europese en internationale rechters werd door de pvv beschouwd als directe schendingen van de Nederlandse soevereiniteit. Nederlands recht diende niet te worden gemaakt door benoemde rechters die internationale verdragen op hun eigen wijze interpreteren en toepassen, maar uitsluitend door het democratisch gekozen parlement van Nederland – de Eerste en Tweede Kamer. Herstel van de nationale soevereiniteit was geboden door het opzeggen van verdragen zoals het EVRM, waarmee Nederland verlost zou worden van het EHRM. Met een Nexit, waarvoor de pvv sinds 2012 pleit, zou het gedaan zijn met de jurisdictie van het Hof van Justitie van de EU in Nederland.

Politieke soevereiniteit

Vanuit de gedachte van het belang van de scheiding der machten zijn Kamerleden van oudsher terughoudend ten aanzien van gerechtelijke uitspraken en de positie van rechters in het algemeen. Zeker wanneer het gaat om zaken die onder de rechter zijn, worden politici geacht afstand te houden. Van een dergelijke prudente opstelling moest Wilders niets hebben. 'Ik vind trouwens dat je gewoon keiharde kritiek op een rechter mag hebben, ook als politicus', zo zei hij in 2016 tegen *De Telegraaf*.⁷⁵

Van een nevenschikking van de machten die gedrieën de trias politica vormen lijkt bij de pvv-leider evenmin sprake; in zijn optiek ligt in de verhouding tussen de wetgevende en rechtsprekende macht het zwaartepunt bij de eerste. Daarmee krijgt de politiek in die relatie het primaat toebedeeld, zoals eerder ook al is gebleken bij het voorstel van de pvv om de levenslange benoeming van rechters te wijzigen in een tijdelijke aanstelling, in combinatie met het voeren

van functioneringsgesprekken. Het politieke primaat komt ook tot uitdrukking in de weerstand van de pvv tegen de voortschrijdende juridisering van de politiek als gevolg van uitspraken van internationale rechters, zoals eerder is weergegeven. Ook in Nederland zelf interpreteren volgens de pvv 'activistische' rechters internationale verdragen op elastische wijze, met hetzelfde resultaat. Vanzelfsprekend was de partij van Wilders tegen het 'vreselijke' Pact van Marrakesh (de in 2018 vastgestelde Internationale Overeenkomst voor veilige, ordelijke en reguliere migratie), omdat het tot 'massa-immigratie' zou leiden. Volgens Tweede Kamerlid Fritsma ontbraken garanties dat individuele vreemdelingen geen rechten konden ontlenen aan het migratiepact, waardoor 'rechters ermee aan de haal gaan, net als zij hebben gedaan bij het klimaat-akkoord... Dat vn-klimaatakkoord van Parijs is juridisch ook niet bindend, maar rechters hebben dat wel bindend gemaakt. Je weet pas wat de rechters doen, als zo'n pact van kracht is'.⁷⁶

Het binnen de politieke sfeer brengen van de benoemingsprocedure voor leden van de Hoge Raad, het hoogste rechtsprekende orgaan in Nederland, is een ander voorbeeld van de politiseringsstrategie van de pvv. Volgens die procedure doet de Hoge Raad een niet-bindende aanbeveling aan de Tweede Kamer, die vervolgens een bindende voordracht aan het kabinet doet. Daarbij gaat de Kamer niet in op de politieke signatuur van de kandidaat.⁷⁷ In maart 2011 maakte de pvv echter inbreuk op die bestaande traditionele terughoudendheid, door bezwaar te maken tegen een door de Hoge Raad bij de Tweede Kamer aanbevolen kandidaat. Het ging om de Nijmeegse hoogleraar strafrecht Ybo Buruma, lid van de PvdA. Het pvv-Kamerlid Louis Bontes vond de voordracht een 'enorme schande': Buruma zou 'veel te politiek' zijn om voor een positie als raadsheer van de Hoge Raad in aanmerking te komen; zo zou hij betrokken zijn geweest bij het opstellen van het PvdA-verkiezingsprogramma.⁷⁸ Daarbij kwam ook nog dat Buruma Wilders eens met Mussolini had vergeleken.⁷⁹ 'En daar wordt hij nu voor beloond, terwijl Wilders voor zijn uitspraken wordt vervolgd', aldus Bontes, die daarmee verwees naar de rechtszaak tegen de pvv-leider (zie hierna). 'Met een beetje pech moet Buruma als raadsheer nog oordelen over de zaak-Wilders'.⁸⁰

Normaal gesproken krijgen de door de Hoge Raad voorgestelde kandidaten de unanieme instemming van de Tweede Kamer, die zich

niet op inhoudelijke, laat staan politieke gronden daarmee bemoeit. Dit keer verzocht de PVV-fractie echter om een schriftelijke stemming. Van de 142 aanwezige Kamerleden stemden er 115 voor Buruma. Wilders deelde vervolgens in de Kamer mee dat zijn fractie blanco had gestemd. ‘Hierbij geef ik aan dat wij in ieder geval de heer Buruma niet in de Hoge Raad willen.’ Kamervoorzitter Gerdi Verbeet was *not amused*: ‘De essentie van een schriftelijke stemming over personen is nu juist dat die niet worden genoemd. U hebt hiermee dus een heel goede traditie in dit huis doorbroken.’⁸¹ Eveneens in 2011 had de PVV al in een vroegtijdig stadium in een besloten vergadering van een Kamercommissie de benoeming van een andere kandidaat voor de Hoge Raad – advocaat-generaal Diederik Aben – geblokkeerd, wat zou zijn gesteund door de VVD en het CDA, wier minderheidskabinet werd gedoogd door de PVV.⁸² De PVV-fractie zou het Aben kwalijk hebben genomen dat hij zich kritisch zou hebben uitgelaten over de succesvolle wraking van de rechtbank tijdens het eerste strafproces tegen Wilders.⁸³ Niet toevallig stelde de PVV een jaar later in haar programma voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2012 voor om de raadsheren van de Hoge Raad door de kiezers te laten verkiezen.⁸⁴

Met haar strategie van politisering poogt de PVV niet alleen om de voortgaande juridisering van het politiek-bestuurlijke proces te stoppen of ongedaan te maken of tot nu toe gedepolitiseerde procedures en praktijken te politiseren, maar ook bewust de rechterlijke macht te diskwalificeren, mede om maatschappelijk ongenoegen te mobiliseren. Deze methode wordt bijvoorbeeld zichtbaar in de hiervoor al aangehaalde pejoratieve aanduiding ‘D66-rechters’ waarvan PVV-Kamerleden zich regelmatig bedienen om rechters te discrediteren: zij zouden slap zijn, meegaand en buigzaam, met weinig oog voor het lot van de slachtoffers van criminelen. Bovendien zouden de ‘ongekozen...’, steeds linkser wordende rechters’ volgens Bosma in 2008 in de afgelopen decennia ‘een groot aantal politieke uitspraken’ hebben gedaan. ‘Wie zich islamkritisch uitlaat, moet vrezen voor juridische problemen.’⁸⁵

Een ander sprekend voorbeeld van politisering van de rechterlijke macht vormen de twee strafprocessen die tegen Wilders gevoerd werden nadat hem aanzetten tot haat, discriminatie en groepsbelediging ten laste waren gelegd.⁸⁶ De aanleiding was in 2010 onder meer zijn oproep om de Koran te verbieden en in 2016 een toespraak over ‘minder Marokkanen’. In het eerste proces werd hij vrijgesproken, alhoewel

een aantal van zijn uitspraken opruiend van aard werden bevonden en 'op de grens van het toelaatbare'.⁸⁷ Het tweede proces eindigde in een formele veroordeling zonder dat er een straf werd opgelegd, waarna zowel Wilders als het Openbaar Ministerie in beroep gingen.⁸⁸ Als gevolg van beide processen kreeg de pvv-leider veel media-aandacht, ook omdat hij veelvuldig erover twitterde. Wilders maakte in beide processen van de gelegenheid gebruik om zich af te zetten tegen de 'vooringenomen' en 'bevooroordeelde' rechters en zich als slachtoffer van de naar zijn mening links-liberale rechterlijke macht te presenteren. Dat in beide gevallen de rechters niet bereid waren op zijn verzoek een aantal politici als getuige te willen horen, onder wie premier Mark Rutte, stoorde hem zeer. Wilders beschuldigde zijn rechters ervan een 'politek proces' tegen hem te voeren en zijn vrijheid van meningsuiting te smoren om hem het zwijgen op te leggen.

Geert Wilders tijdens de tweede strafzaak tegen hem in de rechtbank van Schiphol.

Zijn tweede rechtszaak beschouwde Wilders nadrukkelijk als een poging om hem als politieke tegenstander uit te schakelen.⁸⁹ Het tweede kabinet-Rutte van vvd en PvdA zou indirect het Openbaar Ministerie (als 'marionet van het kabinet') ertoe hebben aangezet om hem te vervolgen.⁹⁰ De bedoeling was om politiek af te rekenen met een oppositiepolicus 'die men in de Tweede Kamer niet aankan' en omdat 'die premier dreigt

te worden... , in de rechtbank kalt te stellen.' Het was een 'proces tegen de vrijheid van meningsuiting,' waarbij Wilders monddood gemaakt moest worden. Hij waarschuwde de rechters dat zij niet alleen oordeelden over hem, maar ook over een paar miljoen 'gewone Nederlanders,' van wie hij 'hun woordvoerder, hun verkozene' was. 'Ik zeg u: als u mij veroordeelt, veroordeelt u half Nederland' – met als gevolg dat veel Nederlanders hun 'laatste stukje vertrouwen in de rechtsstaat' zouden verliezen.

Ik zeg u, de strijd van de elite tegen de bevolking zal door het volk gewonnen worden... Wij zullen winnen, het Nederlandse volk zal winnen en zich goed herinneren wie aan de goede kant van de geschiedenis stond. Het gezonde verstand zal het winnen van de politiek-correcte arrogantie.⁹¹

De rechtbank Den Haag achtte Wilders met zijn 'opruierende, opzweepende' uitlatingen schuldig aan groepsbelediging en aanzetten tot discriminatie, maar legde hem geen straf op. Na zijn veroordeling sprak Wilders van een 'nep-rechtbank' en 'pvv-hatende rechters' die 'knettergek' zouden zijn. Het was voor hem onbestaanbaar dat hij in zijn vrijheid van meningsuiting werd beperkt. 'Dit vonnis bewijst alleen dat u, rechters, het contact met de maatschappij volledig kwijt bent.'⁹² 'De pvv-leider vond dat niet hij, maar de rechters met dit soort uitspraken de geloofwaardigheid van de rechtsstaat op het spel zetten.'⁹³ Wilders herhaalde nog eens dat rechters niet meer voor het leven zouden mogen worden benoemd. 'Maar deze politicus gaat geen rechters ontslaan.'⁹⁴

Ook al was Wilders niet van plan om rechters de laan uit te sturen, met zijn voortdurende kritiek, aantijgingen en verdachtmakingen aan het adres van de rechtbank ondermijnde de pvv-leider een belangrijke institutie van de rechtsstaat, zo meende Geert Corstens, de voormalige president van de Hoge Raad.⁹⁵ Wezenlijk in het Nederlandse democratische systeem is de onafhankelijke rechtspraak, die door de andere machten wordt gerespecteerd. 'Wilders haalt dat gewoon onderuit.'⁹⁶ Voor Wilders lag het juist andersom: de politieke elite schond de machtscheiding door van rechters gebruik te maken om hem als pvv-leider uit te schakelen, zo stelde hij in zijn slotwoord tijdens zijn eerste proces. 'De linksen verschalken graag de scheiding der machten. De strijd die men politiek niet kan winnen omdat het Nederlandse volk hun sinistere agenda doorheeft, probeert men nu via de rechter te beslechten.'⁹⁷

Conclusie

Tot nu toe is er vanuit wetenschappelijke hoek niet veel uitgebreide en systematische aandacht geweest voor de opstelling van de radicaal-rechtse populistische partijen ten aanzien van de rechterlijke macht. In deze bijdrage is geprobeerd theoretisch aan te geven dat hun neiging om de autonomie van de rechters in te perken meer is dan alleen maar een opportunistische houding en dat deze als een intrinsiek en consistent onderdeel kan worden gezien van het populistische streven naar het herstel van de soevereiniteit van het volk, de natie en de politiek. Bij dat vertoog hoort ook dat die soevereiniteit is verraden door de 'slechte' elite – politici, maar ook rechters. We hebben drie strategieën onderscheiden die kunnen bijdragen aan de restauratie van de rechtmatige, centrale positie van het volk: democratisering, nationalisering en politisering. Vervolgens zijn we nagegaan of deze te herkennen zijn in het discours van de pvv: in concreto in haar verkiezingsprogramma's en in de bijdragen van haar Kamerleden aan de parlementaire debatten.

Wat betreft de volkssoevereiniteit bepleit de pvv de beperking van de onafhankelijkheid van de rechters – die het contact met het werkelijke leven zouden hebben verloren – door het uitbreiden van directe democratie, die de interventiemogelijkheden van het volk moeten vergroten. De invoering van bindende referenda en volksinitiatieven verschaft het volk in beginsel de mogelijkheid zijn stempel te drukken op de institutionele structuur van de rechterlijke macht en op het proces van wetgeving en -toepassing. De pvv wil de rechters disciplineren door hun levenslange benoeming te vervangen door een tijdelijke aanstelling (van een aantal jaren). Nog liever echter wil de partij hen direct door het volk laten kiezen, dat dan zo een doorslaggevende invloed zou krijgen op hun selectie. Het volk zou ook een grotere stem moeten krijgen in de rechterlijke uitspraken door de interpretatieruimte van rechters te verkleinen, door de invoering (dan wel uitbreiding) van minimumstraffen, of van juryrechtspraak (alhoewel Wilders dit laatste voorstel slechts één keer heeft gedaan, nog voor de oprichting van de pvv). Democratisering is daarmee een effectief instrument om de autonomie van de derde macht in te perken en de rechtstreekse zeggenschap van het volk te vergroten – niet alleen in de politieke en bestuurlijke, maar ook in de justitiële sfeer.

Met betrekking tot de nationale soevereiniteit kritiseert de PVV op scherpe wijze internationaal rechtsprekende instanties als het EHRM en het Hof van Justitie van de Europese Unie, alsmede internationale verdragen als het Vluchtelingenverdrag, CETA en (het voorgestelde) TTIP. Deze hoven en verdragen zouden alle inbreuken vormen op de nationale onafhankelijkheid. Vooral het EHRM krijgt het van de PVV te verduren. De partij zet zich af tegen de uitdijende jurisdictie van het Hof en zijn toenemende politieke invloed, die worden gezien als een verminking van de nationale soevereiniteit. Het opzeggen van verdragen en de repatriëring van afgestane bevoegdheden zijn kernelementen in de strategie van nationalisering.

De PVV maakt zich ten slotte ook sterk voor politieke soevereiniteit, met haar verzet tegen de juridisering van de politiek. Zij moet niets hebben van een grotere rol van rechtbanken (internationaal en nationaal) en juridische instrumenten in de politieke besluitvormingsprocessen, die de positie van de niet-verkozen rechterlijke elite alleen maar versterken.⁹⁸ Deze juridisering wordt bestreden met een strategie van politisering van de rechterlijke macht, waarbij de neutraliteit en politieke onpartijdigheid van rechters in twijfel worden getrokken en zij van politieke intenties worden beticht. Zo sprak Wilders in de beide strafzaken tegen hem van een ‘politiek proces’, waarin hem als de ware vertegenwoordiger van de wil van het volk, wiens legitieme mening hij vertolkte, het zwijgen zou zijn opgelegd. De PVV-leider verwacht van de rechters dat zij geen ‘politiek misbruik’ maken van antidiscriminatie- en antiracismewetgeving, maar de vrijheid van meningsuiting zo ruim mogelijk toepassen. De vrijheid die Wilders voor zichzelf en zijn medestanders opeist, geldt overigens niet voor iedereen; de vrijheid van meningsuiting voor moslims bijvoorbeeld wil hij beknotten door een verbod op islamitische uitingen na te streven.

De opstelling van de PVV ten aanzien van de rechterlijke macht past in de interne logica van het populisme om de zelfstandige positie van de verschillende sferen binnen de liberale democratieën in te perken. De politiek historicus Pepijn Corduwener omschrijft dit proces als volgt:

In a populist democracy the political domain consequently extends into spheres not considered “political” in a liberal democracy: media, judiciary, culture, the economy

and education are allegedly no longer largely impartial and non-political institutions, but all spheres which are political and over which “the people” consequently should be able to exert influence.⁹⁹

De soevereiniteit van het volk is in beginsel exclusief en onbeperkt. Zij is voor populisten de ultieme machtsbron, die in de eerste plaats in de constitutionele sfeer tot uiting moet komen door het volk te mobiliseren en diens macht te laten gelden door direct-democratische arrangementen. Op deze wijze gelegitimeerd kan het volk via de politiek en het bestuur aan de ene kant de externe relatie tussen de natiestaat en supranationale structuren (de Europese Unie, internationale verdragen en gerechtshoven en dergelijke) hervormen door de renationalisering van de ooit afgestane soevereiniteit. Aan de andere kant kan het de interne verhoudingen binnen de natiestaat herschikken door de politisering van de autonome maatschappelijke sferen en instellingen (zoals de rechterlijke macht). Op deze wijze kan de soevereiniteit van het volk, de natie en de politiek worden hersteld, die is verraden door de elites.

Dit herstel van de soevereiniteit en de macht van het volk heeft een welhaast religieuze dimensie: ‘the promise of a better world through action by the sovereign people’, oftewel de al eerder genoemde regeneratie van de gemeenschap.¹⁰⁰ In zijn boek *De schijn-élite van de valse munters* vraagt Martin Bosma zich af, nadat hij in grauwe kleuren de gevolgen van massa-immigratie, de islam en het multiculturele project heeft geschetst:

(...) wat kan Nederland nog redden? Als je alles wegstreept blijft er maar één kandidaat over. Heel, heel misschien ligt de redding bij het Nederlandse volk. Ik denk dat uiteindelijk alleen de goedheid en taaheid van onze burgers nog voor een ommekeer kan zorgen. In de geschiedenis zijn het altijd de gewone mensen geweest die in het geweer kwamen nadat ze in de steek werden gelaten door de elites.¹⁰¹